

Glej, korenine ujamejo solnce, ko veja požene cvet,
padli naj v živem izve, zakaj svojo kri je prelil,
za kralje, za domovine, za vse je možno dvigniti bajonet,
ali za vse to ni vredno biti ubit, ni vredno, da bi ubil.
O, vi iz Rusije, Nemčije, Češkega, Francije mrtveci vsi
v moje dlani položite zapuščino groba in krvi,
hočem moliti nad njo, da v mojih pesteh k življenju novemu vzklije,
da v kruh dozori in se v vino prelije,
in vaše vprašanje vpijoče kot težki zvon in svečano
obesil bom v prsih v najvišjo rano srca,
iz njega po božjem ukazu živel bom z živimi, ki jim živeti je dano,
vaše živo vprašanje — o, mrtveci z vseh front sveta.
(Iz zbirke: Těžká hodina, prevedel B. Fatur.)

Bibliotečni zakon

Avugust Pirjevec

„Kako prijetno službo imate v knjižnici, ves dan samo knjige čitate!“ —
„Res je, in kadar nam knjige presedajo, gremo preko ceste na pivo!“ — „Kakšno
delo imate v knjižnici?“ — — —

Če misliš, dragi bravec, da se taki ali slični pogovori niso vršili ali da pre-
tiravam, se motiš. Moti se tudi, kdor misli, da so to vprašanja in nazori ljudi, ki
niso še nobene knjižnice videli; nikakor ne, tako vprašujejo „diplomirani“ izobra-
ženci, ki so vsaj v dijaških letih tudi sami knjižnice obiskovali. Knjižničarji se
takim vprašanjem že dolgo ne čudimo več, saj vemo, da si celo na mestih, kjer
se nam in bibliotekam kruh reže, še danes niso na jasnem, kaj knjižnice potre-
bujejo, in mislijo na primer, da je za bibliotečno službo najbolj sposoben tisti,
ki je od sile učen ali velik knjigoljubeč ali posebno čudaški ali sicer radi kake
nezgode telesno ali duševno nesposoben za izvrševanje drugega poklica. Če ome-
nimo še naziranje, ki je bilo (ali je še?) razširjeno med književniki, da bodi bi-
bliotečna služba rezervat za zaslužne literate, tedaj smo navedli približno vse, kar
javnost o bibliotekah in bibliotekarjih misli in ve. Značilno je vsekakor tudi, da se
juristi ne silijo med bibliotekarje!

Ne bom danes govoril o tem, kako je tako naziranje sploh moglo nastati;
to sega daleč nazaj, nekako v „predzgodovinsko“ dobo modernega bibliotekarstva.
Danes naj samo ugotovimo, da so taki nazori razširjeni med izobraženci in „od-
ločujočimi faktorji“. Zato nam bo morda uredništvo dovolilo, da nadaljujemo o
bibliotečnih problemih, ki jih je načel dr. Glonar v I. letniku „So-
dobnosti“, da razmišljamo in razpravljamo o tej eminentno kulturni potrebi
naše države in Slovencev posebej, da nam ne bodo zanamci očitali: „Sami so bili
krivi, molčali so, kot bi nosili vodo v ustih!“

V omenjenem članku je dr. Glonar opozoril na potrebo „novega, današ-
njim razmeram primerne in na višini časa stoječega za-
kona o bibliotekah“. „Na tem zakonu“, tako beremo v Sodobnosti I, 496,
„se sicer že dolgo dela, toda brez pravega efekta. Res je sicer, da ima naš za-
konodajni aparat vedno dovolj nujnejših poslov, vendar pa bi skrbi za kulturne
potrebe ne smel tako očitvidno porivati v stran. Tudi je upati, da bodo ob tem delu
imeli tudi bibliotekarji vendar le enkrat vsaj nekaj besede. Saj zadeva ta zakon

objekt, ki ga baš oni najbolj poznajo, saj je izvrševanje tega zakona poverjeno v prvi vrsti njim. Bilo bi nenaturno in nespametno, če bi se formulacija tega zakona prepustila zgolj juristom, ki so ob najboljši volji v tej stvari vendar le lajiki, pa naj so še tako odlični procesualisti in kriminalisti.“

Dve leti pozneje se je ta želja vsaj deloma uresničila. Ministrstvo prosvete je pozvalo „Društvo jugoslovenskih bibliotekarjev“ (DJB), naj predloži načrt bibliotечnega zakona; tako so dobili knjižničarji priliko, da zraven procesualistov in kriminalistov tudi sami označijo potrebe našega knjižničarstva.

DJB ni začelo šele na poziv ministrstva izdelovati bibliotечni zakon. Že na prvem kongresu v Zagrebu (1951) je bil bibliotечni zakon predmet razgovorov, in v naslednjih letih so posamezne sekcije (Belgrad, Zagreb, Ljubljana) izdelale svoje predloge in opombe, ki so se pa tudi v bistvenih stvareh precej razlikovale. Na poziv ministrstva smo se energično lotili dela, da spravimo različne nazore, izhajajoče iz različne tradicije, različnih potreb in pogledov, v nekako skupno in vsem potrebam ustrezajočo formulo. To se je posrečilo na sestanku zastopnikov vseh treh sekcij, ki se je vršil decembra minulega leta v Belgradu. Končni načrt bibliotечnega zakona, ki je bil sklenjen na tem sestanku in je tudi že predložen ministrstvu prosvete, predstavlja skupno delo poklicnih bibliotekarjev naše države; sodelovali so knjižničarji, ki so imeli že desetletja priliko in dolžnost, seznaniti se s potrebami knjižnic in čuvati njih koristi. Ne bo tedaj odveč ali domišljjavost, če trdimo, da načrt, ki ga je predložilo DJB po večletnem skupnem delu, mnogo bolje čuva koristi naših knjižnic kot prejšnji načrti.

Z načelnega stališča se mi zdi potrebno še omeniti, da skrbi na kmetih gospodinja za kuhinjo in vrt, gospodar in krščenci okopavajo vinograd, sejejo, žanjejo, pes varuje hišo, kure nosijo jajca in krave v hlevu dajejo mleko. Napak bi bilo, če bi šli psi, race, kure in krave na vrt, v vinograd, na njive in travnike! Morda bi se po tem zgledu ravnali tudi učeni ljudje in si delo razdelili po istem načelu: kriminalist delaj svoj „krivični“ zakon, pri zakonu o šolah poslušajte tudi izkušene šolnike, in pri bibliotечnem tudi bibliotekarja, ker pri pojmu „bibliotечni zakon“ nosi vso težo naglasa pridevnik in ne samostalnik.

I.

Pred vsem skušajmo ugotoviti, kaj spada v bibliotечni zakon, da ne dobimo namesto zakona kopico predpisov, od katerih je več kot polovica nepotrebna ali delovanje in razvoj knjižnic celo ovira. Knjižnice se razvijajo, imajo svoje čisto posebno življenje, ki je naravnost čudovito povezano z vsem javnim življenjem. Četudi so biblioteke v bistvu shrambe knjig, ki hranijo tiskane in pisane proizvode človeštva iz preteklosti in sedanosti ter so že zato bolj ali manj historično usmerjene, imaš malokje toliko prilike občutiti in zasledovati vse sodobne potrebe in probleme, če imaš odprto oko in uho, zlasti kadar imaš opravka z obiskovalci knjižnice. Zato niso knjižnice nikdar zaključene, njih delokrog ne more biti omejen, ker bi vsaka omejitev, ki jo morda danes še zahteva posebna naloga te ali one knjižnice, postala jutri že ovira, ki bi ogrožala razvoj knjižnice. Ob vseh eventualno potrebnih omejitvah mora imeti vsaka knjižnica možnost razvoja, možnost, da zadovolji vsem potrebam, ki jih imata čas in kraj, kjer knjižnica deluje. Tako smo vsaj deloma ugotovili, kaj v bibliotечni zakon ne spada. Ne spadajo vanj še tako dobro mišljene omejitve, še manj pa omejitve, ki izvirajo iz ljubosumnosti ali napačnega pojmovanja „specijalnih“ ali „centralnih“ knjižnic.

Bibliotekarji so ljudje z vsemi človeškimi slabostmi, zlasti so tudi ljubosumni! (Priznavam, da me je srce bolelo, ko sem zagledal v celovski knjižnici tako emi-

nenitno bibliotечно delo, kot je centralni katalog pruskih bibliotek, po katerem zaman zdihuje ljubljanska študijska knjižnica, ki vrši že petnajst let funkcije „univerzitetne“ knjižnice; srce me je bolelo, ko sem videl v Belgradu najnovejša ruska enciklopedična dela in se spomnil ljubljanskega šušljanja, da se je naša alma mater pred leti bajé branila v dar poslanih publikacij iz sovjetske Rusije, in da hrani novejšé pošiljatve, namenjene znanstvenim inštitutom, policijsko ravnateljstvo...) Vsak bibliotekar hoče pred vsem „svojo“ knjižnico obogatiti in hoče z bogatejšo tekMOVATI. To stremljenje in tekMOVANJE lahko postane leglo nevarnih konfliktov, ako bi z zakonom zagotovili tej ali drugi knjižnici izredno stališče ali izredne prednosti na škodo drugim knjižnicam. Bibliotéčni zakon bodi torej pravičen, širokogruden, in varuj princip enakopravnosti, to je čuva naj za vsako knjižnico avtonomnost in možnost čim večjega razmaha.

V mislih imam glavne štiri znanstvene knjižnice naše države: Narodno biblioteko v Belgradu, Univerzitetno biblioteko v Belgradu, Univerzitetno v Zagrebu in našo Državno (študijsko) knjižnico v Ljubljani. Za vse te knjižnice mora veljati princip popolne enakopravnosti. Vsaka omejitev delokroga posamezne knjižnice v korist kake druge bi občutno zadela ves nadaljnji razvoj in bi obsodila prizadeto knjižnico na hiranje in umiranje. Naj povem, da je obstojal načrt bibliotéčnega zakona, po katerem bi na pr. ljubljanska drž. (študijska) knjižnica ne mogla in ne smela kupovati in zbirati slovenskih rokopisov in starih slovenskih tiskov, kar bi si smela nabavljati v celi državi samo Narodna biblioteka v Belgradu!

Ozkosrčnim omejitvam, ki izhajajo samo iz popolnega nepoznanja knjižnic, njih zgodovinskega razvoja, njih današnjih nalog in potreb, se je treba odločno upreti in povedati na ves glas, da naloga knjižnic ni medsebojna rivaliteta, medsebojno uničevanje, ampak razumno sodelovanje in medsebojno izpopolnjevanje. Naše knjižnice niso namreč nastale šele včeraj, da bi jih mogli danes kar na lepem pristriči. Nastale so že v starejših časih (ljubljanska leta 1774) in imajo bogato tradicijo, bogate knjižne in rokopisne zaklade, ki jim ne nalagajo samo dolžnosti, da jih čuvajo, temveč tudi dolžnost, da jih izpopolnjujejo in da usmerijo in vršijo njih varuhi svoje delo tako, da ne postanejo stari zakladi samo mrtev inventar, da jih je temveč možno rabiti z najmodernejšimi pripomočki in z najnovejšo znanstveno literaturo. Kdor tega ne ve in ne ume, ta bo seveda zviška in ex cathedra z lahkoto omejeval in delil delo posameznim knjižnicam brez ozira na faktično stanje in potrebe.

Nepotrebne omejitve v starejših zakonskih načrtih so izvirale deloma tudi iz napačnega umevanja „narodne“ in „univerzitetne“ biblioteka. Izraz „narodna biblioteka“ pomeni v francoščini, odkoder je preveden (bibliothèque nationale), knjižnico, ki je last naroda, javna last, ne več samo „bibliothèque du Roi“, privatna knjižnica kralja, ki je javnosti nedostopna ali dostopna samo izbrancem. Tako je prevzela ob prevratu tudi dunajska „Hofbibliothek“ (dvorna knjižnica) naslov „Nationalbibliothek“ (narodna knjižnica).

Historičnemu nazivu „narodna knjižnica“ pa moremo dati danes še drugo vsebino. Narodna knjižnica ni samo last javnosti, ne služi samo njej, njena naloga je, da zbira in hrani vse knjižne proizvode določenega teritorija, na tem teritoriju živečega naroda ali narodov, in spise o tem teritoriju in njegovem prebivalstvu. V tem smislu smemo imenovati predvojno ljubljansko študijsko knjižnico narodno knjižnico, ali bolje „bibliotheka patria“ za nekdanjo kranjsko deželo, ker so tvorile njeno osnovo knjižne zbirke razpuščenih kranjskih samostanov, ter zbirke kranjskih ali na Kranjskem živečih znanstvenikov in knjigoljubov. Ko pa je še dobila pravico do obveznih izvodov (1807, 1815) vseh tiskov, bakrorezov, litografij in zemljevidov, ki so izhajali na Kranjskem, ji je bil nedvoumno določen

delokrog kot kranjska „bibliotheca patria“. A že devetnajsto stoletje je ta delokrog izdatno razširilo. Prebujenje narodov, naraščanje slovenske knjižne produkcije in centralna lega Kranjske med slovenskimi pokrajinami ji je dala novo smer kot „bibliotheca patria“ za Slovenijo ali slovenska narodna knjižnica. Res je, da se tuji in domači knjižničarji niso vedno zavedali teh novih nalog, da niso spoznali, kam kaže razvojna črta. Po smrti Čopa, ki se je prvi brigal za to, da bi licejski knjižnici dobil slovenske tiske, ki so ji manjkali, so sicer posamezniki izpolnili to ali ono vrzel, tudi skriptor Levstik je daroval svoje izvode „Glasnika“, Stritarjevega „Zvona“ itd., a vse to je bilo bolj slučajno. Sistematsko dopolnjevanje se je pričelo mnogo kasneje, še ni dovršeno in v doglednem času tudi dovršeno ne bo. Marsikaj, kar je bilo zamujeno, se ne bo dalo nikdar več popraviti.

To je na kratko označena pot naše slovenske „narodne biblioteke“. Slično moremo govoriti o narodni biblioteki za hrvaški teritorij, katere naloge vrši danes univerzitetna knjižnica v Zagrebu, in o narodni biblioteki za srbski teritorij, to je Narodna biblioteka v Belgradu. Poslednja je edina znanstvena knjižnica naše države, ki nosi že od početka naslov „narodne biblioteke“; najbrže je to krivo, da so nekateri zakonski načrti hoteli pridržati naloge narodnih knjižnic, kakor smo jih ravnokar označili, za ves teritorij naše države s a m o n j e j !

Historični razvoj knjižničarstva v naši državi nam je ustvaril tri narodne knjižnice; namesto da bi se tega bogastva veselili in z zakonom zagotovili vsem trem knjižnicam enakopravnost in nemoten razvoj, pa so nekateri zakonski načrti vsebovali nepotrebne omejitve. Zavedajmo se vendar že, da je centralizem do neke meje in dobe koristen in potreben pri organizaciji revolucionarne stranke in ilegalne borbe, da je pa sicer vselej škodljiv, kadar jemlje ustanovam ali posameznikom možnost dela, soodločitve, odgovornosti in iniciative. Centralizirati brez potrebe knjižne zbirke, znanstvene pripomočke, otežkočiti in omejiti njih rabo, onemogočati obstoječim knjižnicam nadaljnji razvoj, vse to spada vrhu tega med kulturno reakcionarstvo, če ni že sploh — barbarstvo.

Kot primer resno mišljene omejitve in nepotrebne centralizacije naj navedem člen 5. nekega načrta bibliotečnega zakona, ki določa, da mora Narodna biblioteka v Belgradu kot glavna državna biblioteka „do potpunosti“ zbirati vse, kar se tiska pri nas ali drugod o naši državi in njenih prebivalcih; znanstveno književnost o sosednjih, zlasti slovanskih pokrajinah in narodih; stare knjige tiskane v našem jeziku ali napisane od pisatelja srbsko-hrvaškega in slovenskega porekla; stare srbsko-hrvaške in slovenske rokopise, pisma znamenitih Srbov, Hrvatov in Slovencev... Vse druge znanstvene knjižnice „I. reda“ (to je Zagreb in Ljubljana) pa bi smele zbirati te stvari le „po možnosti“. Treba je samo budžet pravilno razdeliti, evo brate, pa imaš „nemogućnost“ in v Ljubljani bi ne mogli in po zakonu ergo tudi ne smeli več kupovati starih slovenskih tiskov in knjig, niti knjig o Slovencih v Italiji in Avstriji, ne tujejezičnih knjig slovenskih piscev itd. itd.

In posledice? Odrevenele bi izvenbelgrajske knjižnice in odrevenela bi naša znanstvena produkcija, ki jo že itak tlačijo neugodno ozračje in ekonomske neprilike. Mnogo dragocenega našega inventarja bi postalo mrtev kapital, ki bi ga res kazalo prodati najbližjim antikvarjem in knjigoljubcem, da pride zopet v promet in kulturnejše roke.

A vrnimo se k narodnim bibliotekam in zelo važnemu vprašanju o njih razmerju do univerzitetnih bibliotek. V zakonskem načrtu, ki ga je izdelalo DJB, govorijo o razdelitvi dela med njimi členi 4—6. Glasijo se:

čl. 4. Narodna biblioteka v Beogradu, Univerzitetna biblioteka v Beogradu, Narodna in univerzitetna biblioteka v Zagrebu ter Narodna in univerzitetna biblioteka v Ljubljani imajo nalogo, da podpirajo znanstveno delo in prosveto vobče, jugoslovansko nacionalno prosveto še posebej.

čl. 5. Narodne knjižnice nabavljajo:

a) vse, kar se v kraljevini Jugoslaviji tiska ali sicer na katerikoli grafični način pomnoži;

b) vse srbsko-hrvaške in slovenske knjige, tiskane izven Jugoslavije;

v) vse, kar se tiska o kraljevini Jugoslaviji in njenih prebivalcih izven države;

g) važnejše knjige o sosednjih, zlasti slovanskih pokrajinah in narodih;

d) dela trajne vrednosti vseh znanstvenih panog in vseh književnosti kulturnih narodov;

dj) rokopise in stare knjige srbsko-hrvaške in slovenske, pisma in druge rokopisne stvari znamenitih Srbov, Hrvatov in Slovencev ter tujcev, ki so bili v kakršnikoli zvezi z južnimi Slovani.

čl. 6. Univerzitetne biblioteke imajo v prvi vrsti nalogo, da nabavljajo strokovno znanstveno literaturo (knjige, časopise), ki je potrebna za znanstveno delo na univerzah.

Oglejmo si šesti člen bolj natančno. Kaj obsega navodilo, da zbirajo univerzitetne knjižnice „znanstveno literaturo, ki je potrebna za znanstveno delo na univerzah“? Popolne univerze imajo štiri in več fakultet, ki obsegajo vse bistvene dele človeške znanosti. Jasno je, da je tedaj delokrog univerzitetnih knjižnic v bistvu širši kot oni narodnih knjižnic, ker je bolj univerzalen, ker ni omejen na nacionalno ali teritorijalno pojmovanje znanosti. A univerzitetne knjižnice se razvijajo same po sebi tudi v narodne knjižnice za teritorij, na katerem delujejo. K temu jih silijo razni faktorji. Prvi faktor, da se gojijo nacionalni predmeti (domača zgodovina, književnost, jezik, folklor itd.) v večjem obsegu kot drugi, že izdatno narekuje univerzitetnim knjižnicam tudi naloge narodnih knjižnic. Kot drugi faktor je treba vzeti v poštev stari „fundus“ univerzitetnih knjižnic, ki je odločilne važnosti zlasti v onih slučajih, kjer je knjižnica starejša kot univerza (Ljubljana). Kot tretji faktor sili univerzitetne knjižnice dobivanje obveznih izvodov določenega teritorija, da vršijo tudi naloge narodnih knjižnic.¹

Vse to pravilno upoštevajo prej navedeni členi načrta DJB, ki določa še v posebnem členu, da bi ne bilo nesporazumov in da bi se onemogočile nepotrebne ozkosrčnosti, da postaneta današnja univerzitetna knjižnica v Zagrebu in drž. (študijska) knjižnica v Ljubljani „narodni in univerzitetni biblioteki“. S temi členi smo obvarovali naše knjižnice raznih nevarnosti in omejitev, s katerimi so grozili starejši načrti.

¹ Prim. čl. 238. al. obče univerzitetne uredbe z dne 11. decembra 1931, ki pravi, da je naloga univerzitetne knjižnice, „da kot samostojna univerzitetna naprava pospešuje gojenje znanosti v vseh njenih granah in smereh, kot narodna (nacionalna) knjižnica pa da olajšuje širjenje višje narodne izobrazbe in zbira vse knjige o narodu v državi.“ Temu členu, ki sicer pravilno upošteva dvojno funkcijo univerzitetnih knjižnic, bi mogli le očitati, da ne pojmuje pravilno funkcije narodnih knjižnic. „Širjenje višje narodne izobrazbe“ je po našem mnenju glavni namen in naloga javnih ljudskih (samoupravnih, mestnih, občinskih) knjižnic, o katerih bomo govorili pozneje. Sicer tudi pojem „narodne knjižnice“ ni do kraja razčiščen, tudi tu odločajo krajevene in časovne prilike in potrebe ter zgodovinski razvoj in zato ne more veljati za vse čase in kraje enotna definicija (prim. Zentralblatt f. Bibliothekswesen 1936, 164—5).

(Dalje.)

Nekega večera pa sem ga našel zunaj v blatu. Sneg se je talil, ker je bilo malce južno vreme. Pes je najbrže hotel ven ali celo v sobo, čuteč, da so njegove moči pri kraju. Obležal je v blatu, se zagrizel v kos lesa in stokal. Pomagati sem mu hotel na ležišče, pa se ni mogel upreti na noge. Samo stokal je. Majhna groza me je obšla. Svetil sem vanj z električno ročno svetilko. Ne, nič ne bo iz njega. To sem vedel že davno. Ali da pes trpi kakor človek, nisem vedel. Njegove slepe oči so bile široko razprte. Sklonil sem se do njih in mu posvetil vanje. Morda je spet videl? Gledale so me, kot bi me prosile pomoči. Hotel sem mu izdreti les iz gobca, pa so se zobje preveč zagrizli vanj.

Mati, ki je še vedno bedela, je slišala kratek, votel strel.

Visoko na nebu so se svetile hladne jesenske zvezde, vse je bilo tako mirno v tej zimski noči, tako hladno in pusto. Obšlo me je: Ali bi pomagal na ta način človeku, ki bi strahotno trpel, ki je že zdavnaj obupal nad seboj in ki mu je vsak nadaljnji trenotek življenja samo še večja muka in mu je smrt samo neznansko olajšanje, po katerem hrepeni, pa si je sam ne more zadati?

Kadar je srce hladno, kakor ta zimska noč, kakor brezštevilne zvezde in mesec, potem... ne tudi še tako hladno srce in hladna noč ne vesta odgovora.

(Konec sledi.)

Bibliotečni zakon

August Pirjevec

Naša formulacija, da skrbijo univerzitetne knjižnice v prvi vrsti za strokovno literaturo, ki je potrebna za znanstveno delo, je brez dvoma širša od starejše formulacije, da „služe u prvom redu nastavnici i studentima“, ker pač pravilno označuje delo in funkcije, ki jih vršijo seminarske, institutske in fakultetne knjižnice, ne pa univerzitetne, ki morajo biti univerzalne. Zato je naša formulacija pravilno objela obe vrsti dela na univerzah, učno delo in znanstveno, medtem ko bi starejša formulacija dopuščala možnost, da se upošteva samo učno delo.

Starejši zakonski načrti so grozili še z drugimi omejitvami. Tako n. pr. berem v nekem načrtu, da vrši nakupe knjig, časopisov itd. pri Narodni biblioteki v Beogradu njen upravnik v dogovoru s svojimi bibliotekarji, isto tako nabavljajo knjige knjižnice v Nišu, Kragujevcu, Skoplju, Splitu, Sarajevu in na Cetinju, tudi o nakupu knjig za banovinske, mestne ali občinske knjižnice odločajo njih upravniki. V teh primerih je tedaj bibliotekarjem prepuščena sodba o tem, kaj spada v njihove knjižnice, kaj ne. To je popolnoma pravilno, ker mora končno le bibliotekar najbolj poznati svojo knjižnico in njene potrebe, in ker ga občevanje s strankami sili, da usmeri nove nakupe po resničnih potrebah. Za univerzitetne biblioteke pa določa isti bibliotečni načrt bibliotečni odbor petih univerzitetnih profesorjev, pri

katerem bi imel upravnik biblioteke samo posvetovalen glas!² Avtor tega načrta ni niti zapazil, da je potisnil univerzitetne knjižnice pod nivo najmanjše občinske biblioteke, in da je nastavljenecem zavoda, ki bi mogel in moral imeti n a j b o l j š e bibliotekarje, dal spričevalo poklicne manjvrednosti.

Po našem mnenju imajo univerzitetni profesorji dovolj prilike in možnosti voditi nakupe in pridobitve seminarskih, institutskih in fakultetnih knjižnic. Te knjižnice vsak dan potrebujejo, jih zato najbolje poznajo in vedo najbolje, kaj potrebujejo. Zato le mirno pustite skrb za razvoj univerzitetnih knjižnic njihovim upravnikom in bibliotekarjem.

Fritz Milkau³ je označil žalostne bibliotečne razmere XVIII. stoletja s sledečo ugotovitvijo: „...samostojnost bibliotekarja, zlasti kar se tiče važne točke o novih nabavah, je bila mnogokrat omejena, da se ni mogel razviti močan čut odgovornosti, ki je najkrepkejša pobuda vsaki sposobnosti.“ Ali naj se sodba o nemškem bibliotekarstvu XVIII. stoletja po dvestoletnih novih skušnjah ponovi ob našem bibliotekarstvu XX. stoletja?!

Ne dvomim, da so stvarniki petčlanskega odbora imeli dober namen, hoteli so pač menda preprečiti, da bi vodja univerzitetne knjižnice dajal prednost nakupom iz svoje stroke, in ustvariti so hoteli sodelovanje med univerzitetno in seminarskimi knjižnicami. Prva misel izhaja iz nepotrebnega strahu. Nobeden upravnik ne more danes pregledati vse ogromne znanstvene literature in je pri novih nabavkah navezan na sodelovanje svojih bibliotekarjev, referentov za posamezne stroke. To je najboljša kontrola in najboljša obramba, da bi posamezne znanstvene stroke ne trpele v korist ene same.

Druga misel, ki je rodila ustanovitev petčlanskega odbora — sodelovanje med univerzitetno in seminarskimi knjižnicami — se na ta način ne da izvesti. Dvomim, da bi moglo pet profesorjev pri seji tega upravnega odbora dati na katerokoli konkretno vprašanje točen odgovor glede na faktično stanje in potrebe vseh 39 institutskih in seminarskih knjižnic, ki jih ljubljanska univerza danes ima. Logično bi morali tedaj sedeti v upravnem odboru in odločati o nakupu knjig za univerzitetno knjižnico zastopniki vseh seminarskih, institutskih in fakultetnih knjižnic, to je v Ljubljani 39 ljudi z odločujočim, plus upravnik s posvetovalnim glasom. A ta skupščina, za katero bi bilo treba ustvariti še poseben poslovni pravilnik, posebne odseke in odbore, ne bo nikdar uredila potrebnega sodelovanja med seminarskimi in univerzitetno knjižnico, ki bo ob blagoslovu 40 upravnikov v najkrajšem času ohromela in izdihnila v bridko tugo 39 zakonitih očetov in 1 očima. Končno se pokaže petčlanski odbor samo še kot petrefakt iz XVII. in XVIII. stoletja, ko so upravljali univerzitetne knjižnice univerzitetni učitelji ob prostem času za posebno nagrado, in ko še sploh niso imeli in ne poznali institutskih knjižnic.

² Obča univerzitetna uredba je v tem oziru zelo nejasna: „Univerzitetno knjižnico upravlja njen upravnik... Univerzitetna knjižnica je pod neposrednim nadzorstvom knjižničnega odbora in pod vrhovnim nadzorstvom univerzitetnega senata. Knjižnični odbor je sestavljen iz po enega predstavnika vsakega fakultetnega sveta... Uprava in uporaba knjižnice... se odrede s posebnimi pravili, ki jih predpisuje univerzitetni senat v sporazumu s knjižničnim upravnikom in odborom...“ Prav za prav je vse prepuščeno „posebnim pravilom“!

³ Die Kultur der Gegenwart (Berlin u. Leipzig 1906), I, 1, str. 560.

Določila o nakupovanju knjig, o tem, kdo in kako naj izbira in določa nakupe, ne spadajo v zakon, za nje je pravo mesto v poslovniku ali v naredbi o notranji ureditvi in poslovanju knjižnic. Zato je načrt DJB upravičeno črtal ves petčlanski odbor in vse določbe, ki govorijo o tem, kdo vrši nakupe.

Razne omejitve starejših zakonskih načrtov izvirajo iz naziranja, da služijo univerzitetne knjižnice samo univerzam, samo univerzitetnim učiteljem in dijakom. Pri nas se je moglo tako naziranje širiti, ker nam manjka zgodovinski pogled na njih razvoj. V resnici niso namreč univerzitetne knjižnice nikdar ostale samo univerzitetne, že zato ne, ker ne more biti znanstveno delo monopol univerzitetnih učiteljev. Vedno širši krogi imajo potrebo znanstveno (t. j. metoda!) predelati ta ali oni problem, krog obiskovalcev znanstvenih knjižnic se je razširil že daleč preko univerzitetnih učiteljev in dijakov, se zmeraj bolj širi in je zajel že lepo število vseh poklicev, za katere se zahteva danes akademska diploma. Ta razvoj se ni ustavil pri akademikih, ekonomske sile povzročajo vedno bolj vidne spremembe in raznovrstnost med obiskovalci znanstvenih knjižnic in temu primerno tudi knjižnicam samim nove naloge in probleme. Ob vseh časih so se pojavili zraven „priznanih“ ali na visokih šolah zastopanih znanstev novi pogledi, zametki morda novih znanstev in metod, ki so si le s trudom krčili pot; tudi danes ni to drugače in tenko je treba prisluhnuti, da nam knjižnice ne zastarajo. Končno je treba vzeti še v obzir, da se je skoraj vsaka univerzitetna knjižnica razvila v večjem ali manjšem obsegu v „bibliotheca patria“ svojega teritorija, in da bo imela sličen razvoj skoraj vsaka na novo ustanovljena univerzitetna knjižnica. Koliko večje previdnosti je treba tam, kjer prevzame že stara in bogata „bibliotheca patria“ še funkcije knjižnice za novo mlado univerzo!

Kdor se vsega tega zaveda, se bo ustrašil posledic, ki bi jih utegnile imeti omejitve, kot smo jih nekaj navedli. Ali bo razumen sadjar obrezal svoje drevje tako, da ostane samo še štor?

Nočem zamolčati, da čujemo tudi od drugod zahtevo, naj omejijo univerzitetne knjižnice. A ne glede na to bi bila omejitev, kakršno zahteva tudi zaslužni organizator nemških javnih ljudskih knjižnic Paul Ladewig,⁴ ki misli, da v univerzitetno knjižnico ne spadajo časniki in ne pokrajinska književnost, ki bi jo naj zbiral in hranile deželne biblioteke. „Po svojem bistvu“, pravi Ladewig, „so knjižnice visokih šol aparat za visokošolske učitelje in zato niso namenjene za javnost. Nabavljati si morajo to, kar učitelji potrebujejo. Celo dopustitev dijakov je upravičena šele v drugi vrsti, tudi učiteljstvo višjih šol in nihče drugi nima pravice do njih“ (podčrtal jaz). Ladewig celo nasvetuje, naj bi univerzitetne knjižnice odklanjale vse druge „tuje“ obiskovalce zato, da bi mogli ti svoje zahteve toliko bolj uspešno uveljaviti na drugih mestih, pri mestnih, občinskih ali deželnih knjižnicah.

Ladewigovo naziranje je sprejemljivo in upravičeno samo v onih slučajih, kjer ima univerzitetno mesto razen univerzitetne še drugo bogato in javno znanstveno knjižnico. A ne glede na to bi bila omejitev, kakršno zahteva Ladewig, ki naredi iz univerzitetne knjižnice skoraj bi rekel privatno knjižnico univerzitetnih učiteljev, upravičena le, če bi se te knjižnice ne vzdrževale iz javnih virov. Njegovo mnenje je značilno za vse, ki ne razlikujejo pravilno institutskih in univerzitetnih knjižnic, kar je dokazal Ladewig sam, ko se sklicuje na knjižnice tehničnih visokih šol, ki so se po njegovi trditvi bolj uspešno kot druge visokošolske knjižnice uprle „tujim“ obiskovalcem, a ki imajo, česar pa Ladewig ne omenja, tip in delokrog fakultetnih knjižnic.

⁴ Politik der Bücherei. 3. Aufl. Leipzig 1934. str. 39—40.

Delitev dela med Ladewigovim tipom univerzitetne in med pokrajinsko (deželno) knjižnico bi bila v naši državi možna samo v Belgradu, kjer imamo zraven „Narodne biblioteke“ še Univerzitetno biblioteko s posebno stavbo. A kaj se je zgodilo na decembrskem sestanku? Ravno zastopnik belgrajske univerzitetne knjižnice je z vso silo zagovarjal in zahteval tudi za svojo knjižnico pravico, da dobiva obvezne izvode iz vse države; tako je sam širil svoji knjižnici dolžnost tudi na tip narodnih knjižnic in tega gotovo ni storil brez tehtnih vzrokov.

Prvi del osnutka bibliotečnega zakona, ki ga je izdelalo DJB, govori tudi o javnih ljudskih knjižnicah, ali kakor jih imenuje načrt, o samoupravnih bibliotekah. Njih naloga je, da nabavljajo knjige z zabavno, poučno ali znanstveno vsebino, da jih nudijo najširšim plastem naroda, da pomagajo napredku narodne prosvete, duševnemu, moralnemu in profesionalnemu razvoju vsega delovnega ljudstva. Ustanavljajo jih samoupravne oblasti in jih vzdržujejo iz rednih dohodkov.

Podrobnejše določbe o teh knjižnicah spadajo v naredbo o njih delovanju, ki je pravilno prepuščena samoupravnim oblastem z ozirom na krajevne potrebe in razmere. Zakonski načrt je položil samo temelje, ki omogočajo ustanovitev in razvoj javnih ljudskih knjižnic, kakor jih imajo danes zlasti v Ameriki, v domovini javne ljudske knjižnice, v Angliji in Nemčiji.

Pri nas še nismo začeli resno reševati ta problem, vse je nekako obstalo in tiči še vedno v predvojni politični fazi naših ljudskih knjižnic. Slovenske ljudske knjižnice so bile namreč izrazito politično sredstvo v boju z germanizacijskimi tendencami avstrijske vlade in s premočjo nemških šolskih, kulturnih in političnih organizacij. Narodnoobrambnemu cilju naših knjižnic so se pridružili še politični cilji posameznih strank in svetovnonazorna opredelitev onih, ki so knjižnice ustanovili, vodili in vzdrževali. Več ali manj bo tudi v bodočnosti veljal ta princip pri vseh ljudskih knjižnicah, ki se bodo ustanovile na iniciativo posameznikov, pri izobraževalnih društvih itd., ki so tudi svetovnonazorno ter politično opredeljena; naš namen ni, da bi to politično misijo omalovaževali ali ji odrekli upravičenost.

Samoupravne knjižnice naj bi imele širši delokrog; zanje ne prihaja politična vzgoja v poštev v tem pravcu, da bi naj vzgajale naraščaj tej ali oni politični stranki, zadostijo naj kulturnim potrebam vseh družabnih razredov in stanov, neglede na to, ali vodi samoupravo, ki knjižnico vzdržuje, malomeščanski nacionalist, krščanski socijalec ali marksist.

Ne da bi se spuščal v podrobnejše razpravljanje o javnih ljudskih, ali kakor jih imenuje naš načrt, o samoupravnih knjižnicah in njih nalogah, naj opozorim samo še na njih drugi *raison d'être*, ki izvira iz delitve dela med njimi in znanstvenimi (univerzitetnimi, narodnimi) knjižnicami.

Znanstvene knjižnice imajo zraven vsega, kar smo že omenili, še neko arhivalno nalogo, ki jih druge javne knjižnice vsaj redno nimajo. Njih arhivalna naloga se kaže najbolje pri zbiranju starih tiskov in rokopisov. Znanstveni knjižnici je vsaka knjiga za se *individuum*, ki ga mora hraniti tudi za bodoče rodove ob vsej širokogrudnosti, ki jo je treba izkazati sedanjim obiskovalcem knjižnice. Javne ljudske knjižnice nimajo arhivalne naloge, njim ni posamezna knjiga *individuum*, ki je nenadomestljiv, knjiga je objekt, določen, da gre iz roke v roko. Kadar bo knjiga šla že skozi toliko rok, da ne bo več rabljiva, jo mora javna knjižnica nadomestiti z novim izvodom, in mnogokrat bo prav letno število izločenih in razbranih knjig merilo in dokaz, da vrši knjižnica svoje naloge pravilno!

Z arhivalno nalogo znanstvenih knjižnic so v zvezi določene omejitve pri izposojevanju knjig, tako n. pr., da se smejo rabiti stare in redke knjige le v prostori knjižnice, da se leposlovne knjige posojajo samo v študijske namene, da se ne izposojujejo časopisi itd. Te omejitve morajo pri javni samoupravni knjižnici popolnoma odpasti, ali veljati kvečemu izjemoma za kak star „špeh“, ki je vanjo zablodil. Seveda je tudi arhivalna naloga mnogokrat neizvedljiva; zlasti univerzitetne knjižnice ne bodo mogle konservirati n. pr. znanstvenih učbenikov, ki gredo med visokošolsko mladino iz roke v roko. Nasprotno pa bo tudi javna samoupravna knjižnica raje izposojevala n. pr. Cankarjeve „Zbrane spise“ kot ta ali oni Cankarjev prvotisk, ki ga je danes že težko nadomestiti.

(Konec sledi.)

Refleksije

Dva svetova

Vse naše življenje se dandanes vsaj na videz in na zunaj čedalje bolj zaostruje v dvoje sovražnih, nespravljljivih si naziranj: v idealistično pojmovanje sveta in pa v tako imenovani materialistični nazor. Na videz, pravim; kajti v zadnjem bistvu obeh nazorov, ki ju z vso načelno ostrostjo in doslednostjo izpovedujejo in izražajo morda samo najzavednejši, najbolj goreči pristaši tega ali onega nazora, sta si ti dve naziranj samo prikrito medsebojno tehtanje moči, preizkušanje notranjih sil obeh nazorov, od katerih eden bo morda že v dogledni bodočnosti nadvladal in preoblikoval svet in življenje človeških množic.

Široke ljudske množice si stoje v tem velikem spopadu dveh miselnih svetov le motno in medlo opredeljene druge proti drugim; v njih ni one rezke in netolerantne načelnosti, ki nestrpnost in nespravljljivo odbija vsako drugo načelo, kakor vidimo to v prosvetljenih, s strastno vero prepojenih individuih. V bistvu množic, tudi radikalnih, je kompromis, to je, množice si uravnavajo in urejajo svoje življenje zmerom le po najrealnejših zahtevah tega življenja samega, kakor si človeško telo, v katerem sta misel in duh samo rezultanti zdrave tvari, prikraja svoje življenje vsem mogočim klimatskim, socialnim in drugim elementarnim zahtevam; šele, če je zadoščeno tem potrebam, je človeško telo dostopno tudi drugim nadminimalnim potrebam. In če dandanes ljudske množice nimajo dela in kruha, bodo samoumevno terjale najprej dela in kruha. Vsi današnji propovedniki in tolažniki, ki jim govore o duhu, o ljubezni, o medsebojni strpnosti, pa jim ne ustvarijo poprej pogojev za te visoke in lepe stvari, so podobni prevejanim cinikom ali pa maloumnim naivnežem, ki nočejo ali ne morejo vedeti, da beseda, ki ni meso postala, nikoli ne preobrača sveta, nikoli ne krepi in ne razširja nazora, marveč vzbuja v množicah le zaničevanje in odpor.

Ta ugotovitev se zdi dandanašnji važna posebno za tiste, ki menijo, da se dado množice za trajno voditi in obdržati samo na temelju nekih načel in nekih abstraktnih zahtev in to tudi tedaj, če se ta načela in te zahteve ne prikrajajo in aktivno ne prenašajo v realno in stvarno življenje množic. In takih „voditeljev“ je danes na svetu več nego kdajkoli; marsikje, posebno v manj naprednih zemljah, tudi uspevajo in bodo še uspevali, dokler se gladne množice ne bodo zdramile iz uroka svojih leporečnih „voditeljev“. Zakaj v množicah je zmerom močnejši od njih logično-miselne abstraktne sposobnosti njih nezavedni nagon, lastnost, ki z jasnovidno nezmotljivostjo loči jalovo besedo od rodovitnega dejanja. Ta nagon veli, da danes, ko se bije tako usoden boj za odločitev sveta, še malo ne bo odločal nazor sam, pa če še tako logično zgrajen in obstrt s toliko tradicijo, marveč